

Тараненко Г.Г. Соціально-філософський аналіз національної самосвідомості у системі етнічної ідентичності / Г.Г. Тараненко // *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings, October 26, 2018. Leipzig: Baltija Publishing. 208 pages. Page 98-101.*

Секція 12. Актуальні проблеми соціології.

Тараненко Г. Г.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
м. Мелітополь, Україна

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ
САМОСВІДОМОСТІ У СИСТЕМІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Актуальність вивчення проблеми національної самосвідомості продиктована необхідністю врахування особливостей народів під час проведення суспільно-політичних і соціально-економічних реформ і перетворень в сучасній Україні, адже уроки історії показують, що багато важливих реформи, що проводяться в країні в різний час, в тому числі під час зміни суспільно-економічних формацій, зазнали невдачі або були не закінчені якраз через невраховані національної самосвідомості народів.

В умовах масштабних змін, глобальних перетворень, що зачіпають соціокультурні основи суспільства, актуалізується проблема трансформації національної свідомості. Для українців, так само як і для сучасного світу, властиві когнітивні та психологічні проблеми, породжувані кардинальними змінами. Сформовані стереотипи, норми і цінності суспільного буття руйнуються, затверджуються нові, що сприяє дисперсії національної свідомості – тієї самої структури, що об'єднує націю. Різка зміна багатьох цінностей і базового сценарію суспільного життя призводить до прагнення протистояти когнітивному дисонансу через різноманітні конструкції та ідентифікації.

Дослідження основних трендів трансформації національної свідомості та культурних «домінаціях» в сучасних соціальних координатах

актуалізує застосування міждисциплінарного підходу, досягнень в галузі соціології, політології, психології тощо. При цьому найбільш продуктивною є конструктивістська методологія, пояснювальні можливості якої допомагають розкрити глибинні підстави феномена національної свідомості. Варто зазначити, що сучасні соціальні теорії долають позитивістське бачення реальності, засноване на об'єктивних атрибутах етнічної групи (територія, історичні факти і ін.), і на рівні феноменології пропонують інші пояснювальні схеми. Так, зокрема, конструктивістська парадигма пропонує розглядати етнічність і етнічну ідентичність не як застигле об'єктивне явище, а як мінливу конструкцію, що детермінує і детермінується станом самосвідомості в певні історичні періоди. У цьому сенсі зазначена парадигма та евристичність дозволяють виявити нові ракурси досліджуваного феномена.

Виходячи з принципів конструктивістської методології можна виявити, яким чином і на яких соціокультурних підставах вибудовується ідентичність українців, яким чином конструюється національний і громадянський світогляд, що, в свою чергу, сприяє конструюванню самої реальності – соціальної, економічної та культурної. Конструктивістський розгляд проблеми національної свідомості забезпечує здійснення міждисциплінарного аналізу та синтезу, що дозволяє виявити взаємозв'язок національної свідомості з менталітетом нації і культурними (знаковими) системами, створеними нею, зокрема мовою, міфологією, релігією, звичаями, традиціями, і створити теоретичну базу відтворення і формування національної свідомості.

Національна самосвідомість є сукупністю поглядів і оцінок, думок і відносин, що виражають зміст, рівень і особливості уявлень членів національно-етнічної спільноти про свою історію, сучасний стан і майбутні перспективи свого розвитку, а також про своє місце серед інших аналогічних спільнот та характер взаємин із ними, включає раціональні (усвідомлення своєї приналежності до нації, народу) та емоційні (неусвідомлене співпереживання своєї єдності з іншими представниками національно-етнічної групи) компоненти [2].

Національна самосвідомість є духовною кристалізацією єдності нації, ядром, основою етнічної свідомості. Її можна визнати стрижневою системою оцінних відносин і раціонально-ціннісних уявлень, що є необхідними у процесі відповідного самовизначення особистості в духовному і соціально-політичному житті [1]. Варто підкреслити, що якщо

національна свідомість є відображенням узагальнених уявлень щодо національно-етнічних груп, то національна самосвідомість є більш індивідуалізованою, адже є відображенням ступеня засвоєння певних компонентів загальнонаціональної свідомості індивідами певної національної спільноти [2].

Національна самосвідомість є однією з властивостей народу, що часто має визначальне значення для виділення народу з числа інших. Розвиток національної самосвідомості дозволяє народу виділитися і оформитися у вигляді історично складеної стійкої групи людей, яка свого часу виникла на основі спільної мови, території проживання, економічного життя, культури і самобутнього характеру – тобто процесу самопізнання і розвитку національно-культурної самобутності нації, а також властивість людини, яка дозволяє їй для себе особисто визначитися, до якої нації вона належить. Національна самосвідомість є рівнем індивідуальної і суспільної свідомості, характеристикою національної спільноти, однією з форм вираження самобутності народу і його представників, обумовлена єдністю їх походження. Національна самосвідомість є продуктом соціалізації і результатом освоєння індивідом духовної і матеріальної культури, традицій і звичаїв, обрядів, релігії, історії, символів, самобутності, мови свого народу. Вона ґрунтується на уявленні про своє походження, усвідомлення себе як представника людського роду з особливими природно-біологічними і анатомо-фізіологічними властивостями, зовнішнім виглядом, певними традиціями і культурними цінностями та роллю в житті народу, до якого себе зараховує [3].

Проявом національно свідомої особистості є усвідомлення себе як носія властивостей національного характеру, що визначає тип світогляду, життєву позицію, ставлення до дійсності та інших людей. При цьому національна самосвідомість стає важливою умовою збереження наступності традицій і звичаїв свого народу, основою його соціокультурного розвитку.

Національна самосвідомість є важливим засобом збереження нації, розкриття її творчих можливостей в будівництві вільного, демократичного суспільства. У демократичній, багатонаціональній державі національна самосвідомість може розвиватися, ставати неактуальною, а її цінність – відносною. Феномен національної самосвідомості є усвідомленням індивідом себе як частини певної етнічної спільноти, яка має своєрідні риси, включає розуміння відмінності і подібності цих рис при

співвіднесенні з національними особливостями представників інших етнічних спільнот. Народ прагне пізнати себе і пізнає, як може.

Національна самосвідомість як глибоке духовне явище, що визначала різні соціальні процеси, вимагає детального і всебічного аналізу і осмислення, адже в ній знаходять своє відображення всі сильні та слабкі сторони етносу, кризові моменти і соціальні хвороби, проблеми, що виникають в суспільстві, зокрема, економічні, політичні та духовні. Проблеми міжнаціональних відносин та їх специфічних особливостей, безсумнівно, актуальні для нашого поліетнічного суспільства.

Проява національної самосвідомості може викликати, здавалося б, навіть непередбачені події в міжнаціональних відносинах, а, отже, в житті всіх народів і націй країни. Це дає підставу вважати, що національна самосвідомість без перебільшення є одним з факторів формування та розвитку міжнаціональних відносин в пострадянській Україні й у разі виникнення необхідності зміни або перетворення таких відносин це потрібно буде робити шляхом впливу на національну самосвідомість.

Отже, національна самосвідомість особистості є усвідомленням особистістю себе носієм властивостей національного характеру, що визначають особливості світогляду, життєвої позиції, ставлення до дійсності, інших людей. Вона є важливою умовою збереження наступності традицій і звичаїв свого народу, основою для його соціального і культурного розвитку. Національна самосвідомість є складним процесом, що історично формується шляхом усвідомлення представниками етносу свого походження і органічного зв'язку зі своїми культурними і національними коріннями, визнання самобутнього характеру рідної культури, мови, національних особливостей, менталітету і почуття загальнонаціональної солідарності.

Література:

1. Буяшенко В. В. Ментальність як парадигма співбуття : *автореф. дис. ... канд. філос. наук*; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 26 с.
2. Надольний І.Ф. Національна самосвідомість як чинник розвитку духовності українського суспільства *Науковий вісник Державної академії статистики, обліку і аудиту*. 2003. Вип.1. С.80-87.
3. Ситник П.К. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: *монографія*. К.:НІСД, 2004. 226 с.